

és kelta temető sírjai kerültek elő, a kutatott 19 039 m²-en összesen 250 objektum. Különösen kiemelkedő a mészbetétes edények népe kultúrájának történetét a korai bronzkortól a koszideri időszakig átfogó, mai tudásunk szerint legnagyobb sírszámú, legteljesebb, rendkívül gazdag leletanyagot tartalmazó temetőrésztének feltárása. (Az ásatás során sikerült azonosítani Csalog József 1936-os feltárásának helyét is.)

A sírokban talált edényeken megfigyelhető formai, díszítésbeli eltérések lehetővé tették a temető öt fázisra osztható belső időrendjének felvázolását. Ez a további kutatások során viszonyítási alapul szolgálhat a többi mészbetétes lelőhely vagy lelet korának pontosabb meghatározására. A most feltárt bronzkori temető a temetkezések rendje, a megfigyelhető szokások, az anyagi kultúra folyamatos változásainak fokozatossága alapján egyetlen kultúrához, a mészbetétes edények népe hagyatékához sorolható. A bonyhádi bronzkori sírokban szemben a déli, balkáni eredetű kultúrák bekarcolt, bepecsételt, néha vésett díszű edényeivel, a kerámiák felületén sodrott, fonott tárgyak lenyomatai láthatók. A mészbetétes edények díszítésrészeiben megfigyelhető fonás- és zsineglenyomatok egészen a középső bronzkor végéig követhető, nagy területet átfogó edényműves hagyományokra utalnak. A kerámián túl a mindennapi élet és a temetkezési szokások területén is sok a közös vonás: a halottak fektetésének módja, vagy az ÉK–DNy irányú tájolás, ami még a hamvak esetében is megfigyelhető volt. A kerámiaművesség a formák, az edényeken látható sodrott, fonott díszek lenyomata alapján a zsinegdíszes kultúra egyetlen sodrott zsineg többszöri benyomásával kialakított díszítményű tárgyai felé mutat.

A Szlovákiától Szlovéniáig előforduló tekerceslt pálcikás díszítésű leleteket, mint például a karintiai Sant Saluator mellett talált korsót, jellegzetes díszítése miatt az újabb kutatás kizárja a Litzen-kultúra leletei közül. Ebből következik, hogy ha a formáját és a díszítményét tekintve is a legkorábbi bonyhádi leletekkel kapcsolatot mutató korsó nem sorolható az említett kultúra leleti közé, akkor a bonyhádi temető népességének eredetét sem lehet a Litzen-kultúrából levezetni. Ezt időrendi szempontból is kizárja az álzsinegdíszes és mészbetétes leletek egye több helyen megfigyelt együttes előfordulása. Így a köztük lévő hasonló vonások csak úgy magyarázhatók, ha a kutatás eddigi eredményei alapján feltételezzük, hogy a mészbetétes edények népe kultúrájának eredete is végső soron a keleti eredetű zsinegdíszes kultúrához köthető. Ez utóbbi felbomlásakor, Kr. e. 2400 után alakulhatott ki az a csoport, melynek hagyatékában a tekerceslt pálcikás díszítés előzményeit kell keresnünk. Ez a folyamat eddigi adataink szerint a mai országhatártól NyÉNy-ra zajlott le. A korai bronzkor harmadik időszaka elején a Dunántúlt elfoglaló népesség az edényeibe benyomott addig üres mintákat helyi hatásokra elkezdte fehér mészbetéttel kitölteni, ami a továbbiakban edényművessége meghatározó eleme lesz.

A Duna mentét birtokló nagyrévi kultúra tell telepein már a kora bronzkor II–III. időszak határára keltezhető rétegekben megjelentek a hódítók elől K felé menekülő Somogyvár-Vinkovci-kultúra népének leletei. A kora bronzkor időszakának ugyancsak átmenetekkel tarkított lezárását pedig a jellegzetesen középső bronzkori környezetben, például Mokrinban, Szőregen a továbbélő nagyrévi klánok sírjai jelzik, Etén viszont a nagyrévi leletek mészbetétes edényekkel együtt kerültek elő, miként a Litzen-kultúra töredékei Szombathely környékén vagy a horvátországi Dakovo mellett. Ez összességében arra mutat, hogy a bonyhádi temetőben a csontvázas, majd a korai hamvasztásos sírokkal jellemezhető első két időszak formálódása a korai bronzkor 3. időszakán belül történt. A tekerceslt pálcikás és széles sávós díszítésű leletek együttes előfordulása, a temető harmadik időszaka a korai és középső bronzkor határára tehető. A negyedik, klasszikus időszak a szomszédos kultúrák területén is megfigyelhető jellegzetes mészbetétes leletek alapján a középső bronzkor középső harmadára keltezhető. A bonyhádi temető ötödik, záró korszaka a halomsíros kultúra népének megjelenése miatt a mészbetétesek Észak-Dunántúlról elmenekülő csoportjainak beköltözéséhez, jellegzetes tárgyaik sírba kerüléséhez köthető.

SZABÓ GÉZA

70. Bölcse, római kikötőerőd (KÖH 20004)

(Tolna megye) Ró

2009. május 27-én állapotfelmérő szonaras vizsgálatot végeztünk a lelőhelyen. A szemle a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat Búvárrégészeti Szakosztályának munkájával valósult meg, és részt vett rajta Gaál Attila is. Az egykor lezárt mellékágot mára megnyitották, de a főmeder viszonyai nem változtak. A magas vízállás miatt nem segíthette a tájékozódásunkat a zátony által keltett örvénylés, ezért kizárólag a műszerre hagyatkoztunk.

Miközben a területet szisztematikusan átfésültük, sikerült több fal- ill. omladékjellegű anomáliát dokumentálni. Az adatok összesítése, a GPS mérések alapján történő összevetése azt mutatja, hogy a mai napig vannak falak, falalapozások, omladékok, és valószínűleg nagyméretű faragott kövek a mederben. Megtaláltuk az erőd D-i végét határoló K–Ny-i falának egy részét, valamint az ÉK-i sarkán, a zátony oldalánál álló, ill. a lejtőre leszakadó faltömb maradványait. Ez utóbbinál több olyan tömb is látszik a felvételeken, melyeknél sejthető, hogy faragott kőről van szó (a szögletes forma alapján).

TÓTH JÁNOS ATTILA

71. Bőny határa

(Győr-Moson-Sopron megye) U, B, Á, Kö

2009. október 19–22. között szakfelügyelet keretében bronzkori és neolit, ill. középkori lelőhelyet tártunk fel